

Bjørnstjerne Bjørnson Martinius
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Nórsky básnik, spisovateľ a dramatik, ktorý v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia svojimi dielami burcoval nórsky národ z nečinnosti tým, že mu pripomínal hrdinskú minulosť; jeho pôsobenie bolo však širšie - odsudzoval násilnú maďarizáciu nemaďarských národov vo vtedajšom Uhorsku a verejne vystupoval na ich obranu na medzinárodných fórach.

Životopisné údaje:

Bjørnson sa narodil 8. decembra 1832 v rodine vidieckeho farára. Ako dieťa prišiel s rodičmi do čarovnej západonórskej oblasti pri meste Molde, kde chodil do školy. Štúdium ho príliš nelákalo, radšej čítal staré severské ságy, zaujímal sa o dejiny a tiež o súčasný život sedliakov na vidieku. Keď mal v škole absolvovať ponižujúci test, s otcovým súhlasom odišiel do Kristianie (dnešné Oslo), kde dokončil stredoškolské štúdium. Začal študovať na vysokej škole, aj toto štúdium však opustil a tým stratil otcovu finančnú podporu. Stal sa divadelným a literárnym kritikom, žil chudobne, ale podľa svojich predstáv. Neskôr o tom napísal: „Nemal som čo jesť, plátal som si nohavice a nemohol som chodiť von, pretože som nemal na topánkach podrážky.“ Do verejného života však zasahoval skôr, než získal literárnu slávu. V roku 1856 zorganizoval asi 600 priateľov a známych a v jednej z preslávených divadelných bitiek protestoval mohutným „píšťalovým koncertom“ proti prijímaniu nových hercov dánskeho pôvodu do divadla, aby vedenie dopĺňalo súbor iba nórskymi hercami. Básnikom sa stal Bjørnson takmer za noc. Pri študentskom zájazde do Švédska si v Štokholme a Uppsale všimol pamiatky na bohatú švédsku históriu a zaumienil si, že bude básnikom, vo svojom diele pripomenie svojim krajanom zabudnutú slovu nórskemu minulosť a tým povzbudí ich zakríknuté sebavedomie. Po návrate zo Švédska napísal za štrnásť dní svoju prvú drámu *Medzi bitkami*. V tvorbe pokračoval poviedkami a ďalšími drámami. Napísal tiež dva romány. Po celý život však zasahoval nielen do nórskych literatúry, ale aj do sociálnych a politických problémov krajiny. Bol skvelým rečníkom, novinárom i politikom a mal veľa odporcov i nepriateľov. Odišiel na niekoľko rokov do cudziny, odkiaľ stále sledoval pomery v Nórsku a pracoval na svojom literárnom diele. Cestoval po Európe, bol v Amerike, poznával problémy iných národov a porovnával ich so životom vo svojej krajine. Svojimi novinárskymi článkami zasahoval do európskeho diania. Po návrate do Nórska pracoval ako riaditeľ divadla v Kristianii, bol redaktorom i politikom. Na začiatku 20. storočia sa stal zástancom menších utláčaných národov Európy. Za svoju literárnu tvorbu bol Bjørnstjerne Bjørnson v roku 1903 vyznamenaný Nobelovou cenou. Zomrel 26. apríla 1910 v Paríži.

Diela:

Bjørnson svojou tvorbou reagoval na zložitú históriu Nórska, ktoré od 14. storočia upadlo do úplnej závislosti od Dánska a stratilo svoj spisovný jazyk. V roku 1814 sa Nórsko odtrhlo od Dánska, rozhodnutím veľmocí bolo však spojené personálnou úniou so Švédskom, v kultúre a jazyku stáročný vplyv Dánska pokračoval. **Medzi bitkami** - v Bjørnsonovej prvej dráme vystupuje ľudový kráľ Sverre, stredoveký revolucionár a odporca pápeža. Hra bola ešte pod vplyvom romantizmu, jazyk a štýl však už prezrádzali vplyv ság na autora. Čoskoro nasledovali drobné poviedky **Thron** a **Nebezpečné pytačky**. V roku 1857 napísal preslávenú novelu **Synnøve Solbakken**, ktorá znamenala začiatok Bjørnsonovej literárnej slávy. V jeho nasledujúcej tvorbe sa striedali poviedky a novely zo súčasnosti - **Arne**, **Veselý chlapec**, **Rybárča**, **Svadobný pochod** a iné s drámami na historické námety - **Krivá Hulda**, **Kráľ Sverre**, **Sigurd Slembe**, **Sigurd Jorsalfar**. Bjørnson tak spájal prítomnosť s históriou a pripomínal súčasníkom slávnu dobu a mužné vlastnosti ich predkov. Jeho poviedky sa zvyčajne vydávajú pod spoločným názvom **Sedliacke poviedky**. Priniesol v nich nové chápanie nórskeho vidieka, používal prosté a prirodzené výrazy, jadrné dialógy, úsporné vyjadrovanie a svieži pôsobivý jazykový prejav. Napísal aj romány - **Vlajky nad mestom a prístavom** a **Na božích cestách**.

Podrobnejšie o dielach:

Sedliacke poviedky - obrazy zo života nórskeho sedliakov sú ladené romanticky, majú básnický umelecký základ, autor v postavách vyberal predovšetkým kladné stránky sedliackych pováh. Sám sa neskôr na sedliakov pozeral prísnejším pohľadom a priblížil sa ku kritickému pohľadu svojho súčasníka Ibsena. Do cyklu sedliackych poviedok patria okrem iných aj novely Synnöve zo Solbakkenu a Arne.

Synnöve zo Solbakkenu - prvá novela z cyklu sedliackych poviedok, ktorá sa stala perlou medzi Björnsonovými prácami. Hoci má jednoduchý obsah, dosiahla prenikavý úspech, ide v nej o lúboštný vzťah dvoch mladých ľudí z rozdielneho sedliackeho prostredia, nezhovorčivosť a tvrdohlavosť komplikujú ich city. Stručnosť a úsečnosť rozprávania postáv zodpovedá charakteristickým vlastnostiam ľudí, ktorí žijú uprostred drsnej nórskej prírody. Proti jemnej a nežnej Synnöve zo Slniečného návršia stojí prudký a nespútaný Torbjörn Granlien z protihľej strany s tmavou svrčinou. Už z polohy dvoch usadlostí, slnka a tieňa v nich, vyplývajú ich povahové črty. Detská náklonnosť sa mení na lásku, hlbokú, čiru a mlčanlivú, prechádza úskaliami, v ktorých mladý hrdina takmer stroskotáva. Tragický príbeh má však šťastné zakončenie. Psychologicky hlboké charakteristiky postáv a realistické opisy prírody sa v novele prelínajú s ohlasmi severských ság a ľudových rozprávok.

Arne - Nilsa Kampena, najlepšieho huslistu a tanečníka v dedine obdivuje veľa dievčat, aj Birgitt, ktorá sa mu páči najviac zo všetkých. Nils však strieda dievčatá a čaká dieťa s Margitou. Brigitt sa s ním rozíde, vydá sa za iného. Nils je preto nešťastný, zlostný na manželku, stane sa z neho alkoholik, týra ženu i syna Arneho. Arne ho však napriek tomu obdivuje, učí sa od neho spievať žartovné pesničky. V ťažkých chvíľach mu pomáha priateľstvo s Kristiánom, ktorý mu požičiava knihy a túži byť cestovateľom. Keď Kristián odišiel z dediny, vyučiť sa za námorníka, Arne túži ísť za ním. Je mu však ľúto opustiť matku, lebo už nemôže zniesť otcovo opilstvo a týranie matky. Raz, keď ju otec takmer zaškrtní, Arne zdvihne naňho sekeru. Opitý otec zomiera, susedia neveria, že zomrel sám, že ho Arne nezabil. Po čase Arne začne pracovať na gazdovstve u otcovej bývalej lásky Birgitty a u jej manžela a zoznámi sa s ich dcérou Eli. Vďaka láske k nej prekoná ťažké traumy z detstva i konflikty, ktoré vládli medzi ich rodinami. Súčasťou deja sú lyrické verše, ktoré patria k najkrajším básňam napísaným v nórcine.

Rybárča - pestrý, strhujúci, živelný životný príbeh dievčaťa Petry symbolizuje Björnsonovu osobnú dráhu divadelníka a dramatika, ale aj zrod nórskej divadelnej kultúry. Dielo v protiklade s vtedajším konzervatívnym názorom obhajuje herecké povolanie a zobrazuje zdravý, vitálny typ vidieckeho dievčaťa. Petra, prezývaná Rybárča, je dcérou majiteľky hostinca. Je to nadané dievča, ktoré si všimne Hans Ödegaard a poskytne mu základné vzdelanie. Petra popletie hlavu niekoľkým mládencom. Keď sa na úteku z rodného mestečka dostane na predstavenie divadla v Bergene, zaumieni si, že sa stane herečkou. Ujmú sa jej vo farárskej rodine, kde si dopĺňa vzdelanie. Záujmom o divadlo vyvolá spočiatku pohoršenie, napokon si svojim nadaním získa priazeň okolia a stáva sa úspešnou herečkou. Autor poviedky kedysi vyhlásil: "Rybárča, to som ja."

Úpadok - dráma, je prvým dielom, ktoré založilo Björnsonovu literárnu slávu, stojí na začiatku spoločensko-kritickej drámy v kontexte severských literatúr. Autor v nej predstavil priemyselníka Tjaeldeho, typického zbohatlíka, ktorý žije so svojou rodinou na vysokej úrovni. V skutočnosti je situácia jeho firmy vážna, podnik sa topí v dlhoch, banky mu odmietajú dať ďalšie úvery. Tjaelde usporiada veľkolepú hostinu, na ktorú pozve predstaviteľov bánk, chce ich presvedčiť o dobrom stave svojej firmy. Zdá sa, že ich oslavou ohúrnil, vtom však advokát Berent oznámi, že sa prišlo na finančné machinácie jeho firmy. Berent presvedčí rozčúleného majiteľa, mávajúceho zbraňou, aby si priznal vinu. Kým dcérin snúbenec ujde, Tjaelde nájde nečakanú pomoc vo Valborge, svojej druhej dcére

a v prokuristovi Sannaesovi, ktorí mu pomôžu čestnými prostriedkami zachrániť podnik. Dráma sa niekedy uvádzala aj pod názvom Bankrot.

Paul Lange a Tora Parsbergová - dráma, ktorej hrdinom je politik Paul Lange. Je ministrom vo vláde a práve podal demisiu. Prostredníctvom komorníka ho kráľ požiada, aby sa v diskusii v parlamente zastal starého ministerského predsedu. Vzápätí ho požiada dobrý priateľ Kraft, aby dal najavo svoj nesúhlas s vládou aspoň tým, že do parlamentu nepríde. Lange sa však na schôdzi zúčastní a postaví sa na stranu ministerského predsedu. Čoskoro sa verejnosť dozvie, že Lange sa má stať veľvyslancom v Londýne a tlač ho obviní z korupcie. Lange podľahne psychickému tlaku a zastrelí sa. Impulzom k napísaniu politickej drámy bola smrť autorovho priateľa, politika a Björnson v nej presvedčivo zobrazil kontrast medzi zraniteľným jednotlivcom a bezohľadnosťou politickej hry.

Vlajky nad mestom a prístavom - v románe vystupuje John Kurt, degenerovaný potomok starého rodu, ktorý spája v sebe zlé vlastnosti rodiny - násilníctvo, panovačnosť, prejavy šialenstva. Jeho manželstvo s Tomasinou Rendalenovou je nešťastné. Po Johnovej smrti sa Tomasine venuje výlučne výchove syna Tomáša. Zo strachu, aby sa uňho neprejavili otcove zlé vlastnosti, zničí všetko, čo pripomína Johnovu rodinu. Hospodárstvo dá prebudovať na školu, v ktorej vyučuje podľa moderných metód. Neskôr prevezme školu Tomáš a vedie ju v matkinom duchu. Musí však vychovávať aj sám seba, prekonávať vlastnú prchkosť. Dielo zdôrazňuje úlohu školy ako nástroja pokroku, patrí k prvým výchovným románom severskej literatúry.

Úryvky:

Arne - úryvok z novely

„Otec!“ Arne sa načiahol za sekerou, ale ostal stáť ako prikovaný. Pretože práve vtedy otec vstal, z hrdla sa mu vydral ostrý výkrik, chytil sa za hrud' a padol. „Ježišikriste,“ šepol ešte a zostal ticho ležať. Arne presne nevedel kto je a kde sa nachádza. Čakal, že sa izba rozletí na tisíc kúskov a odniekiaľ sa zjaví jasné svetlo. Matka chytila dych tak prudko, akoby jej z hrdla odpadla obruč. Napoly sa posadila a hneď uvidela Nilsa vystretého na zemi. Syn stál vedľa neho so sekerou v ruke. „Bože dobrý, zmiluj sa! Čo si to urobil?“ vykrikla a vstala z postele, rýchlo si obliekla sukňu a podišla k nim. Arne akoby znova našiel reč. „Spadol sám od seba,“ povedal pomaly. „Arne, Arne, ja ti neverím!“ vykrikla matka trestajúcim hlasom. „Nech ti Pán Boh pomáha! A hodila sa na mŕtvolu s veľkým bedákaním. Chlapec vyšiel z domu a klesol na kolená: „Ako je Pán Boh nado mnou. Spadol sám od seba!“ „Potom tu musel byť sám Pán,“ zašepkala, čupla si k nemu a hľadela do tmy... (Preložila Katarína Motyková)

Nebezpečné pytačky - úryvok z poviedky

Tore sa dovliekol domov, nakoľko vládol, a keď prišiel, hneď si ľahol. O bitke na Huseby bolo veľa rečí a každý vravel: „Čo tam hľadal?“ Ale jedna nehovorila nič, a to bola Aslaug. V sobotu večer ho čakala, a keď sa teraz dopyčula, ako sa to zvrstlo medzi ním a otcom, sadla si, plakala a povedala: „Ak nedostanem Toreho, nikdy v živote nebudem už veselá.“ Tore zostal cez nedeľu ležať a aj v pondelok cítil, že musí ešte ležať. Prišiel utorok a bol krásny deň. V noci pršalo, vrchy boli vlhké a zelené, obloky boli pootvorené, vôňa lístia vnikala dnu, spiežovce vyzváňali a ktosi hore ujúkal; keby matka nebola sedela v izbe, bol by plakal od netrpezlivosti. Prišla streda a on ešte stále ležal; vo štvrtok premýšľal, či bude do soboty predsa len v poriadku, a v piatok už vstal. Veľa premýšľal o slovách, ktoré povedal otec: „Ak sa ti na budúcu sobotu podarí prešmyknúť vlkovi Husebemu a jeho mláďatám, dievča bude tvoje.“ Neustále sa díval na Huseby. A pomyslel si: „Viac ako bitku nedostanem.“

Ako sme už povedali, na husebyovský salaš viedla len jedna cesta, ale rúči mládenec by sa tam dostal, aj keby nešiel práve tou cestou. Keby člnom oboplával výbežok, dostal by sa na druhú stranu vrchu a tadiaľ by sa dalo vyjsť hore, i keď je to strmé, že aj koza tam sotva prejde a tá sa veru nezvykne na skalách hneď zľaknúť.

Prišla sobota a Tore bol celý deň vonku; slnce sa poihrávalo, až to v kríčkoch pukalo, a hory lákali a vábili. Keď sa blížil večer a hmliстая para sa tiahla po vrchoch, sedel ešte pred dvermi. Pozrel hore a tam bolo ticho, pozrel na husebyovský majer - odviazal čln a obvesloval výbežok. (Preložil Ladislav Obuch)

Na piesni letím

Na piesni letím,
opúšťam svety.
Umrieť chcem
doma len!
Ešte raz pozrieť na obzor,
na obrys beláskavých hôr,
v zemi spať, kde spí mať.

Umieram, veď dobré bolo
všetko a všetci naokolo.
A ľadové stopy
hrob poľahky stopí.
Pieseň sa zobudí,
zaklope na ľudí,
dosvedčí živá,
kým som raz býval.

Na piesni letím,
opúšťam svety.
Posielam pohľad,
duša na pohla
za bralami a morom.
Viem, v hrobe budem skoro.
V zemi spať,
kde spí mať.

(Preložil Milan Richter)

Myšlienky:

„Som básnik nie preto, že viem písať verše - to vie oveľa viacej ľudí - mojou prednosťou je to, že vidím jasnejšie, cítim hlbšie a hovorím pravdivejšie ako väčšina ľudí. Všetko, čo sa týka ľudskosti, dotýka sa mňa! Ak viem svojou piesňou alebo prejavom prispieť čo len celkom málo k zlepšeniu stavu miliónov svojich menej šťastných druhov, prinesie mi to viac hrdosti ako všetky vavríny Shakespearove, Miltonove a Goetheho.“ (B. Björnson)

Krivdu si bil pravdou,
keď mrak sa nad Tatrami vznášal,
dnes v lúčoch slobody
vďačne Ťa ctí naša zem. (Vladimír Roy)

Pán Björnson

Kto o nás rozpovie,

ak my sme nemí?
Všetko je, kde má byť:
voda je v okove, studňa je v zemi -
všetko je pri sebe.

Len my sme mimo.
V tíšine posunkov,
v jazyku mímov.

Kto si nás prečíta
a za nás povie,
pán Björnson...?

Veď i tá
večnosť je v slove.
Kto jej raz dosvedčí
pred Božím kreslom
stádočko bez reči?

Slovensko bez slov.
Pán Björnson.

(Milan Rúfus)

Zaujímavosti:

V Björnsonovej dobe sa objavili poviedky s vidieckymi námetmi aj v mnohých ďalších literatúrach, v Čechách ich písala Božena Němcová, na Slovensku napríklad Hviezdoslav.

O národnostných pomeroch v Uhorsku informoval Björnsona jeho zať Sigurd Ibsen, ktorý bol vyslancom vo Viedni a český vlastenec, priateľ Slovákov dr. Eduard Lederer, ktorý Björnsona niekoľkokrát navštívil. Keď Björnson počul, akú budúcnosť pripravuje uhorská vláda a v nej najmä minister školstva gróf Albert Apponyi Slovákom (prísny zákaz hovoriť materinskou rečou aj v ľudových školách, zrušenie slovenských gymnázií, múzeí, Matice slovenskej, kultúrnych a osvetových inštitúcií), informoval o tom vo významných európskych časopisoch. Potláčanie práv Slovákov vyvrcholilo v roku 1907, keď uhorskí žandári krvavo potlačili zhromaždenie Slovákov v Černovej pri Ružomberku. Okrem mnohých ranených bolo výsledkom aj 12 mŕtvych. Keď Björnsona ako uznávaného bojovníka za mier a spisovateľa v roku 1907 pozvali na mierový kongres do Mníchova, odmietol prísť a svoju neúčast' zdôvodnil slovami: „ Ak sa na rokovaní medzinárodného kongresu zúčastňuje ten gróf Apponyi, ktorý tak tvrdo nakladá so Slovákami a ja by som tam bol, musel by som ho žalovať a pranierovať dotiaľ, kým by nebol donútený opustiť mierový kongres“. V súvislosti s udalosťami v Černovej Björnson publikoval niekoľko zásadných protestných príspevkov na obranu Slovákov.

Veľkí nórski dramatici Björnson a Ibsen sa dlhé roky nemali radi, až sa napokon z Björnsonovej iniciatívy napokon zmierili. Vtedy Ibsen napísal: „V literatúre budú Tvoje diela stáť vždy v popredí. Keby som však mal napísať nápis na Tvoj budúci pomník, povedal by som: Jeho život bol jeho najväčšou básňou!“

Jedna z Björnsonových básní Ja, vi elsker dette landet (Milujeme túto zem) sa v roku 1864 stala nórskou hymnou.